

Role školního psychologa v prevenci předčasných odchodů na střední škole

ANDREA SVOBODOVÁ

Individualizovaný přístup k žákům, který umožňuje odhalit příčiny jejich selhávání navenek se projevujícího absencemi či výchovnými problémy, je podle řady odborníků základem pro prevenci školní neúspěšnosti, včetně předčasných odchodů ze vzdělávání. Významnou roli v tomto ohledu mohou hrát pedagogické podpůrné profese. V tomto článku představíme jednu z nich – školního psychologa.

Školní psychologové na základních a středních školách v České republice působí od roku 1990, jejich pozice je ale v legislativním systému ukotvena až od roku 2004 (Herynková, 2020; Fialová, 2016). Přesto není roli školního psychologa vždy snadné vymezit a v praxi se jejich přístup a postupy mnohdy liší (Herynková, 2020; Nilius, 2011)¹. Rozdíl je nejen v tom, na jakém typu školy školní psycholog působí, ale také v tom, zda se jedná o osobu působící ve škole v rámci pracovního úvazku nebo o externistu. Přesto existují styčné body této profese, které lze obecně popsat a které se dají vztáhnout k tématu prevence předčasných odchodů.

V rámci výzkumu zabývajících se předčasnými odchody ze vzdělávání v Jihomoravském kraji, realizovaného pod záštitou projektu iKAP JMK II, jsme hovořili se školními psychology působícími na různých typech škol v Jihomoravském kraji². Zajímalo nás, co vše školní psycholog na střední škole dělá, jaká je jeho role a v čem může být důležitá pro prevenci předčasných odchodů. Může školní psycholog ovlivnit, zda žák školu nakonec úspěšně dokončí? Jaké k tomu může využít konkrétní „nástroje“ a jaké má obecné možnosti?

Předčasné odchody rozdělujeme na **předčasné odchody ze škol** (school drop out) a **předčasné odchody ze vzdělávání** (ve smyslu ukazatele předčasných odchodů vykazovaného Eurostatem, tzv. early school leaving)³. **Předčasné odchody ze škol** mohou a nemusí vyústit v předčasný odchod ze vzdělávání. Část žáků, kteří ukončí studium na střední škole, přechází bezprostředně nebo s menším odstupem na jinou školu nebo se do vzdělávání vrací později (Trhlíková, 2012). **Předčasné odchody ze vzdělávání** znamenají definitivní zanechání studia.⁴ V tomto článku budeme pro oba typy odchodů používat pojem „předčasné odchody ze vzdělávání“.

Česká republika dlouhodobě patří mezi země s nejnižší mírou předčasných odchodů žáků ze systému vzdělávání v Evropě. Méně pozitivní je již skutečnost, že oproti celoevropskému trendu, který se vyznačuje poklesem či stagnací míry odchodů ze vzdělávání (ze 14 % na 9,9 % mezi roky 2009 a 2020), v České republice v posledních letech dochází k jejich nárůstu (z 5,4 na 7,6 % mezi roky 2009 a 2020)⁵. Zároveň zaznamenáváme velké rozdíly regionální a podle typu škol. Největší míra předčasných odchodů ze vzdělávání se vyskytuje v Karlovarském a Ústeckém kraji (NUTS 2 Severozápad), kde procento předčasných odchodů v roce 2017 vystoupalo dokonce na 15,6 % (Chomová a kol., 2019).

Z hlediska kategorie vzdělávání se nejvyšší podíl předčasných odchodů vyskytuje v oborech středního vzdělávání bez výučního listu a maturity (28–30 % žáků) a ve středním vzdělávání s výučním listem (28 % žáků) (ReferNet, 2013).

Rozhovory s psychology ukázaly, že nikdo z nich systematicky nesleduje, zda jeho činnost nějakým způsobem ovlivňuje to, zda žáci méně často opouštějí danou školu nebo odcházejí ze vzdělávání. Na druhou stranu si ale jsou vědomi toho, že to, jakým způsobem s žáky pracují, může mít v tomto směru preventivní účinek.

Psycholog jako důvěrník a průvodce

Některé problémy žáků, které mohou vyústit v předčasný odchod ze vzdělávání, se mohou projevit záškoláctvím, problémy s učením, výchovnými problémy, nebo zůstat skryté. Psycholog, kterému se podaří **získat si důvěru žáka**, bývá mnohdy tím prvním, kterému se žák se svými problémy svěří, což je primární krok k jejich řešení.

¹ Standardní činnosti školního psychologa určuje a vymezuje vyhláška č. 72/2005 novelizovaná vyhláškou č. 116/2011.

² V Jihomoravském kraji bylo dle školských výkazů k 30. 9. 2020 celkem 26 školních psychologů pracujících na celkem 16 pracovních úvazcích.

³ Viz <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2020/en/chapters/chapter2.html#ch2-1>.

⁴ I když ani zde nemůžeme pochopitelně vyloučit, že se člověk ke studiu vrátí, například v dospělosti.

⁵ Viz https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_LFSE_14/default/table?lang=en.

„Řekl bych, že ta práce školního psychologa, jeho pracovním nástrojem je jeho osobnost a podstata té práce je dobře navázat vztah s tím žákem. Získat jeho důvěru. Toto, když se nepodaří, tak většinou to za moc nestojí.“ (školní psycholog, SŠ, JM kraj)

Role psychologa je velmi odlišná od role pedagoga. Školní psycholog s žákem vytváří **partnerský vztah**, není tu tedy hierarchie typu učitel – žák nebo rodič – žák, což je významné právě pro možnost navázání důvěry a společné řešení problému. Jak uvedl jeden z dotazovaných psychologů, žák se při komunikaci s ním mnohdy poprvé setkává s tím, že se s ním dospělý člověk baví jako rovný s rovným.

„Moje osobní zkušenost je ta, že si myslím, že jsem často asi první člověk, který se s nimi baví jako s dospělými, prostě mám potřebu se s nimi bavit jako rovný s rovným. Myslím si, že to je konfrontační v tom, že já se je snažím vést k tomu, že už to mají z čím dál větší části ve svých rukou.“ (školní psycholog, SŠ, JM kraj)

Tím, že žák s psychologem o svých problémech mluví, pracuje i na svých **komunikačních dovednostech**, což může vést k lepší schopnosti artikulovat své potřeby, která je v kontextu řešení školních problémů velmi důležitá.

„Jsou nuceni mluvit, používat celé věty a skládat je tak, aby jejich vyprávění dávalo smysl a já tak jejich problému plně porozuměla, tedy nejen mluvit ve zkratkách nebo odpovědích ano, ne, nevím...“ (školní psycholog, SŠ, JM kraj)

Školní psycholog nedává pokyny, neříká, co má žák dělat, ale je jakýmsi jeho **průvodcem – navigátorem**, který ve složitých životních situacích pomáhá žákovi najít takové řešení, které je pro něj osobně to nejlepší možné.

„Nic jim nenařizuji, jen navrhuji a doporučuji postupy, podle kterých by se mohli v daných situacích příště chovat a reagovat podle nich. Vždy se jich při dalším setkání zeptám, zda můj návrh vyzkoušeli, a pokud ano, tak s jakými výsledky, a pokud ne, tak proč.“ (školní psycholog, SŠ, JM kraj)

Žák je pak ten, kdo rozhoduje o svém životě a studiu, je motivován k tomu, aby jednal sám za sebe, aby za sebe převzal plnou odpovědnost. Pro mnohé žáky je tato zkušenost nová a **dodává jim sebevědomí**.

Identifikace žáků ohrožených předčasným odchodem ze vzdělávání

Většina odborníků se domnívá, že problém předčasných odchodů je potřeba řešit preventivně, a ne až při eskalaci daného problému (Trhlíková 2012).

Jako důležitý nástroj pro včasnou detekci ohrožených žáků oslovenému psychologovi slouží **screeningový dotazník všech žáků prvních ročníků**, který následně **doplňuje o osobní pohovory**. Tento dotazník není primárně navržen tak, aby odhalil studenty ohrožené předčasným odchodem. Může ale, zejména je-li doplněn o osobní konzultaci, poukázat na momenty, které nasvědčují tomu, že je daný žák předčasným ukončením studia ohrožen více než jiný.

„Jinak, kdybych to měl popsat, tak je to o tom, aby tam byla taky ta prevence, tak je důležité se s těmi žáky nějak potkat. Já to dělám tak, že v prvním ročníku, když ti žáci přijdou, tak mám takové screeningové dotazníky, které zobrazí ty vztahy ve třídě. Pozice těch žáků, role v tom třídním kolektivu. A potom, na základě těch dotazníků, s nimi mám sezení, s těmi různými žáky. Ono se mi to tak nějak rozdělí, kdo tu třídu vede, kdo by mohl být nějaká oběť šikany, potencionální. A já s těmi jednotlivými žáky potom mám individuální sezení, kde si zjišťuji ty základní anamnestické údaje. Pozorují je, vnímám, jak se projevují, jak komunikují, a zjišťuji jejich základní životní témata.“ (školní psycholog, SŠ, JM kraj)

Nástroje specificky zaměřené na identifikaci žáků ohrožených předčasným odchodem dotazování psychologové nevyužívají. Inspirací v tomto ohledu může být například dotazník **SAFE ARRIWAL**, vyvinutý v rámci projektu The school improvement partnership, na jehož tvorbě se podíleli zástupci Zlínského kraje⁶. Nebo sada interaktivních online nástrojů tzv. **VET toolkit for tackling early leaving** stejného zaměření vytvořená Evropským střediskem pro rozvoj odborného vzdělávání Cedefop⁷. Užitečné nástroje sloužící nejen k detekci žáků ohrožených předčasným odchodem, ale také k další práci s nimi, byli vyvinuty i v rámci mezinárodního **projektu STOP DROPOUT**⁸. Všechny výše jmenované nástroje se obecně zaměřují na rizikové faktory, které jsou pokládány za indikátory ohrožení předčasnými odchody. Dotazníky jsou vyplňovány samotnými žáky, případně i rodiči. Zaměřují se přitom nejen na individuální slabé a silné stránky žáků, ale také na jejich rodinné zázemí, na důvody, proč zvolili daný obor, zda v minulosti opakovali ročník, nebo zda přešli z jiné školy apod. Žáci identifikovaní jako

⁶ Výstupy tohoto projektu včetně jeho nástrojů budou v budoucnu zveřejněny na webovém portálu <https://www.zkola.cz/>.

⁷ Viz <https://www.cedefop.europa.eu/en/toolkits/vet-toolkit-tackling-early-leaving>.

⁸ Metodika k projektu a možnosti jejího využití jsou blíže popsány v materiálu dostupném z: https://is.muni.cz/el/1441/podzim2015/SP4MP_PTE2/Uvod_SDO_dvojstrana.pdf. Dotazník prošel testováním ve Španělsku, Norsku a na Islandu, a to včetně statistického vyhodnocení a kalibrace. Česká verze nebyla realizována.

„rizikovní“ jsou pak zváni na individuální pohovor se školním psychologem, nebo výchovným poradcem který jim poskytuje navazující podporu. Většinu dotazníků lze upravit podle potřeb školy.

Psycholog jako mediátor

Školní psycholog může být **mediátorem mezi žákem a učitelem**. Podle dotazovaných psychologů si mnozí z učitelů neuvědomují, že neukázněnost, špatné známky, absentérství apod. jsou často pouze projevem problémů osobních a rodinných, které se do školy přenášejí. Vnést do debaty o školních výukových a výchovných problémech tuto perspektivu a namířit pozornost učitelů tímto směrem může být pro všechny zúčastněné strany velmi prospěšné.

„Hodně se děje to, že potom ti učitelé dostanou tu zpětnou vazbu, to mi přijde jako jedna z největších rolí toho psychologa ve škole. Říct těm učitelům, hele ten problém není ve škole, ten problém je vždycky někde jinde a vy vidíte jenom to, jak se to ve škole projevuje. Někteří jsou ochotní o tom mluvit a jiní nechtějí.“ (školní psycholog, SOU, JM kraj)

Podle dotazovaných psychologů není cílem, aby se z učitelů stali psychologové, ale aby dokázali projevovat empatii a svou pozornost zaměřili i na věci, které sice nespádají pod úzce vymezenou pedagogickou činnost „učení“, jsou však v kontextu žákova působení na škole neméně důležité. **Sdílení informací, které psychologovi svěří žák, podléhá etickému kodexu, psycholog nicméně může učitele nasměrovat v tom, jak k danému žákovi přistupovat.**

V kontextu prevence předčasných odchodů jeden z psychologů působící na gymnáziu také uvedl, že se setkal i se situací, kdy žákům hrozilo předčasné ukončení z důvodu neprospívání v nějakém konkrétním předmětu, zatímco v jiných excelovali. V tomto případě pomohlo, že promluvil s učitelem, kterého přesvědčil o tom, že žákovi kvality jsou mimořádné, i když mu daný předmět nejde, a že by k němu mohl být shovívavější.

Psycholog **přichází do kontaktu** nejen s žáky a učiteli, ale také s **rodiči**. Ve vztahu k předčasným odchodům pak s rodiči řeší (vyjma výchovných problémů a problémů s učením) například i nevhodně zvolený obor, což je mimochodem také jeden z hlavních důvodů předčasných odchodů (Bocan a kol., 2018; Hladě, Šlapalová, 2018; Trhlíková, 2012) a **možný přestup na jiný obor/školu**, případně odchod žáka ze vzdělávání a přechod do zaměstnání.

„Někdy se třeba děje i to, že ten žák ví, co by chtěl, že by chtěl změnit obor, ale rodič mu to třeba nedovoluje, protože ten jeho obor vnímá jako prestižnější a nechce, aby šel někam, kde je to podle něj daleko horší.“ (školní psycholog, SOU, JM kraj)

I zde zastává školní psycholog roli mediátora, kdy vyslechne obě strany a snaží se **jim předložit různé úhly pohledu** na věc. Konečné rozhodnutí je ale na rodičích, zda se rozhodnou, že upřednostní vůli dítěte, nebo zda si prosadí svůj názor. Jak uvádí jeden z psychologů, ne vždy je přitom nátlak rodičů vedený tím správným směrem – ve prospěch dítěte.

Hledání příčin školního selhávání a podpora při problémech s učením

Špatný prospěch a obtíže spojené s učením jsou jedním z indikátorů předčasných odchodů (Trhlíková, 2012). Z našich rozhovorů i dalších výzkumů vyplývá, že tento typ problémů školní psycholog řeší velmi často (Nilius, 2011). Obvykle přitom nejprve zjišťuje **příčiny těchto problémů**, které mohou být vztahové, rodinné nebo jiného charakteru. V takových případech může psycholog s žákem (nebo i s rodičem) **pracovat terapeuticky**. V situacích, kdy to není potřeba, se pak rovnou může zaměřit na **nácvik vhodných strategií učení**, ukázat žákovi, jak **se starat o svou psychohygienu**, nebo mu poradit, jak **zvládat zkouškový stres**.

„To dost často to souvisí s tou rodinou, jestli tam je nezájem rodičů, nebo jsou nezaměstnaní, ekonomicky slabí a nezvládají některé ty věci. A to dítě kolikrát neví základní věci, ono se nikdy neučilo a nepřipravovalo. A když někdo je tomu otevřený a ukážete mu nějaký denní režim a zajistíte, aby měl z čeho se učit, tu psychohygienu. To jsou kolikrát žáci, mají ADHD, nebo u toho nevydrží, tak aby třeba čtvrt hodiny otevřel okno, zacvičil si a pak pokračoval. Tak se stane, že se chytne.“ (školní psycholog, SŠ, JM kraj)

Jak dále vyplývá z výše uvedené citace, problémy s učením mají často žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, ať již tyto potřeby pramení ze zdravotních nebo sociálních příčin. Dotazovaní psychologové potřeby těchto žáků řeší ve spolupráci se speciálními pedagogy a výchovnými poradci školy. Komplexní diagnostické vyšetření ale školní psycholog neprovádí, to zůstává na odborných pracovnících školských poradenských zařízení.

Profesní orientace a spolupráce s kariérním poradcem

Špatná volba oboru je jedním z hlavních důvodů předčasných odchodů ze škol, který může a nemusí vyústit v předčasný odchod ze vzdělávání (Trhlíková, 2012). V tomto směru je důležité, aby se žáci, kteří přemýšlí o tom, že přestoupí na jiný obor, měli s kým poradit a nedošlo u nich k opakování špatné volby. Jak uvedli dotazovaní psychologové, otázka přestupu na jiný obor je téma, které s žáky řeší poměrně často. Často se tak děje ve spolupráci s kariérním poradcem, do jehož kompetencí tato agenda spadá. Kariérní poradce obvykle nabízí zprostředkování nabídky škol, organizaci návštěv a praxí ve firmě, besed s podnikateli nebo absolventy

apod. Současným trendem v kariérním poradenství je ale i kladení důrazu na sebepoznávání žáka či studenta, k čemuž jsou využívány různé typy diagnostických nástrojů a technik včetně koučovacího rozhovoru nebo posuzování stylu učení. **Některé psychodiagnostické metody využívané pro kariérní poradenství jsou ale dostupné pouze kvalifikovaným psychologům, kteří je jako jediní mohou provádět a vyhodnocovat.** Pokud tedy kariérní poradce nemá psychologické vzdělání a je tím omezen v diagnostických možnostech, může se obrátit právě na školního psychologa. Školní psycholog je pak ten, kdo může provést standardizovaný test profesní orientace v kombinaci například s osobnostním faktorovým testem. Jak ale uvádí jeden z psychologů, je třeba mít na paměti, že výsledky těchto testů by se neměly stát absolutním měřítkem, že je zkrátka není možné přeceňovat. Vždy je důležitá především individuální práce s žákem, empatie a praxe.

Sociálně znevýhodnění žáci a spolupráce s dalšími podpůrnými pedagogickými profesemi

Problematika předčasných odchodů ze vzdělávání se velmi často dotýká žáků pocházejících z rodin, které lze označit za **sociálně znevýhodněné nebo sociálním znevýhodněním ohrožené**. Tyto rodiny se mnohdy potýkají se specifickými problémy, které mohou (a nemusí) mít na předčasném odchodu ze vzdělávání svůj podíl. Patří mezi ně například nízké vzdělání rodičů a s tím související omezené kompetence podpořit dítě při učení, omezené sociální sítě nebo špatná materiální situace rodiny (Zíková a kol., 2011). Posledně jmenovaný faktor se v praxi může projevit například tím, že si žák nemá kde dělat úkoly, že nemá připojení k internetu nebo že nemá peníze na dopravu do školy a školní pomůcky (Bocan a kol., 2018). V případě řešení těchto problémů je důležité, aby měl školní psycholog možnost obrátit se na pracovníky školy – zejména na **školního sociálního pedagoga**, který může žákům a jejich rodičům nabídnout i sociální poradenství. Nebo například na školního asistenta, výchovného poradce či speciálního pedagoga, kteří také mnohdy mohou poskytnout větší vhled do rodinné situace žáka a doporučit praktická řešení, kde získat finanční prostředky na hrazení dopravy, nákup pomůcek, jak mu zajistit doučování (například i přes mimoškolní organizace)⁹, kam odkázat rodiče žáka, pokud jsou v bytové nouzi nebo se potýkají s dluhy apod. Sociální znevýhodnění je ve školském zákoně definováno jako jedna ze speciálně

vzdělávacích potřeb – hovoříme zde přitom o žácích s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodů odlišných kulturních životních podmínek¹⁰. Žáci s takto rozpoznanou SVP ve školním poradenském pracovišti mají nárok (dle určeného stupně podpory) na nákup některých školních pomůcek¹¹, úpravu výuky českého jazyka nebo na asistenta pedagoga.

Psycholog a školní klima

Z výzkumu realizovaného mezi žáky středních škol v Jiho-moravském kraji vyplývá, že jedním z důvodů pro jejich odchod ze škol byl špatný kolektiv a problémy nejen se spolužáky, ale i s učiteli, jejichž přístup někteří mimo jiné hodnotili jako neempatický a nerespektující (Hlado, Šlapalová, 2018). Zjednodušeně řečeno, příčinou předčasného odchodu ze školy bylo špatné třídní a/nebo školní klima. Zde je opět významný prostor pro školního psychologa. **Psycholog často hraje podpůrnou roli při vytváření pozitivního školního klimatu.** Jeho činnost může být v tomto směru preventivní – může diagnostikovat klima třídy, pracovat s jednotlivci i se třídou přímo v prostředí školy (například formou komunitních kruhů) nebo napomáhat učitelům při zlepšování jejich pedagogických dovedností při práci s kolektivem (Fialová 2016). Stejně důležité je ale i to, že díky své každodenní přítomnosti přímo ve škole může v případě vzniku nějakého problému zasahovat okamžitě a problémy řešit bezprostředně, v místě jejich vzniku a bez vytržení z kontextu školy (Zapletalová, 2002). Jedním z problémů, který v této souvislosti dotazovaní psychologové řešili, byla šikana. Jak uvedl jeden z nich, učitelé, ale ani metodici prevence nebo výchovní poradci si často s tímto problémem neví rady, především z důvodu nedostatku odborných informací, a pomoc psychologa proto vítají.

„Tady jim jenom chyběly informace. Tady to bylo čistě, si myslím, jenom nevzdělanost v tom smyslu, že neměli nastudováno. Já jsem se tomu věnoval, takže jsem měl informace, které oni neměli, a věděl jsem, čemu se vyhnout a čemu se nevyhnout. A to byla taková znalostní věc. Oni už teď ví a příště si to vyřeší dobře.“ (externí školní psycholog, gymnázium, JM kraj)

Současně ale upozorňuje i na to, že některým problémům by bylo možné předcházet, pokud by si učitelé mezi sebou aktivněji vyměňovali informace o tom, co se v jejich hodinách děje, jaké jsou vztahy mezi jednotlivými žáky apod.

⁹ Sociální znevýhodnění je ve školském zákoně definováno jako jedna ze speciálně vzdělávacích potřeb pod pojmem SVP z důvodů odlišných životních a kulturních podmínek. Žáci s takto diagnostikovanou SVP v pedagogické poradenském pracovišti mají nárok (dle stupně podpory) například na materiální podporu, doučování nebo asistenta pedagoga.

¹⁰ Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹ Na nákup softwarového a IT vybavení nárok není.

Potřebuje škola psychologa?

Ačkoliv školní psycholog nebývá na středních školách standardně přítomen, panuje shoda na tom, že tato pozice může být pro školu velkým přínosem (Baslerová, 2015)¹². Výzkum Agentury pro sociální začleňování navíc poukázal i na pozitivní vliv školního psychologa (i dalších podpůrných pedagogických profesí) v prevenci předčasných odchodů ze vzdělávání (Bocan a kol., 2018). To, že se na středních školách objevují zatím velice zřídka¹³, souvisí zejména s nesystémovým financováním těchto pozic, které momentálně probíhá výhradně skrze evropské strukturální fondy. V současné době se projednává změna legislativy, která by měla situaci napravit¹⁴.

Budou-li nastaveny lepší podmínky pro zřízení pozice školního psychologa na střední škole, jaké jsou hlavní důvody, proč by o ni škola měla mít zájem? Proč je školní psycholog větším přínosem pro školu než výhradní spolupráce s pedagogicko-psychologickou poradnou nebo proč jej nemůže plně suplovat výchovný poradce? Odpovědi na tyto otázky jsme se snažili předložit v tomto textu. Závěrem shrnujeme aspekty práce školního psychologa, a to zejména z perspektivy prevence předčasných odchodů ze vzdělávání.

Závěrem

Špatné známky, absentérství, výchovné problémy, to vše jsou projevy problémového chování, jehož skutečná příčina zůstává pedagogům často skryta. Věnovat se individuálně každému žákovi není z hlediska nároků kladených na pedagogy téměř možné, navíc žáci se ostýchají o svých problémech s učiteli mluvit. Zůstanou-li ale tito žáci bez podpory, je zde velké riziko toho, že nakonec odejdou na jinou školu, nebo dokonce ze vzdělávání. Školní psycholog může na škole hrát významnou roli, neboť přispívá k osobnostnímu růstu žáků a k optimalizaci výchovně vzdělávacího procesu. **Ve spolupráci s dalšími pracovníky školy, zejména výchovným poradcem, metodikem prevence, školním sociálním pedagogem nebo školním asistentem, může školní psycholog** (nejen) v kontextu prevence předčasných odchodů konkrétně:

- Pracovat individuálně s žáky, kteří se obtížně adaptují na školní prostředí, kteří se potýkají s osobnostními sociálně

vztahovými a jinými problémy, jež negativně ovlivňují jejich vzdělávání.

- Zlepšit komunikační schopnosti žáků, dodat jim sebevědomí a vést je k většímu pocitu odpovědnosti.
- Blíže poznat rodinný a sociální kontext aktuální životní situace žáků. Poskytnout zpětnou vazbu učitelům.
- Odhalit včas příčiny selhávání nebo výchovných problémů žáka.
- Zachytit varovné signály spojené s možností rozvoje sociálně patologických jevů u jednotlivých žáků, skupin a tříd.
- Zprostředkovat komunikaci mezi žákem a učitelem, mezi dítětem a rodičem, mezi rodičem a učitelem.
- Poskytnout nadhled a poukázat na problematická místa v chování a způsobu komunikace v případě žáků i učitelů.
- Poskytnou hlubší odborné znalosti a metodickou podporu učitelům, včetně supervize.
- Včasné zachytit žáky, u kterých je větší riziko předčasného odchodu, a systematicky s nimi pracovat.
- Věnovat odbornou péči žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, napomáhat k vytváření vhodných podmínek, forem a způsobu práce pro tyto žáky.
- Pozitivně ovlivnit sociální klima ve škole i ve třídě.
- Okamžitě řešit krizové situace, bez jejich vytržení z kontextu školy.
- Realizovat a vyhodnocovat některé diagnostické testy.

Školním psychologům doporučujeme (ve spolupráci s dalšími pedagogickými pracovníky a odborníky):

- Snažit se o včasné zachycení žáků ohrožených předčasným odchodem a o systematickou práci s těmito žáky (vedle prescreeningových dotazníků lze za tímto účelem využívat nástroje specificky zaměřené na identifikaci žáků ohrožených předčasným odchodem).
- Využívat metodiku kulatých stolů k propojení pedagogických pracovníků školy a dalších (mimoškolních) odborníků a směřovat tak k řešení daného problému v celé jeho komplexitě. Na rozdíl od případových konferencí se kulaté stoly mohou zaměřit na více žáků a témat¹⁵.
- Vypracovat systematický nástroj (metodiku, individuální akční plán), který bude sloužit k pedagogicko-psychologické podpoře žáků ohrožených předčasným odchodem ze vzdělávání¹⁶.

¹² Viz <http://katalogpo.upol.cz/obecna-cast/personalni-podminky/12-2-4-skolni-psycholog/>.

¹³ V Jihomoravském kraji bylo dle školských výkazů k 30. 9. 2020 celkem 26 školních psychologů na 16 úvazků.

¹⁴ Školní psycholog by měl být začleněn do školského systému a financován ze státního rozpočtu novelou zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵ Jako příklad dobré praxe může v tomto směru posloužit Vyšší odborná škola a Střední průmyslová škola, Rychnov nad Kněžnou – viz Mezioborová spolupráce v prostředí střední školy. *Infoabsolvent.cz*, dostupné z: <https://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-14>.

¹⁶ Jako příklad dobré praxe může v tomto směru posloužit SŠ stavební v Jihlavě – viz <https://www.infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-3-19/Individualni-prace-s-zakem-ohrozenym-predcasnym-46>.

Článek je výstupem projektu Implementace KAP JMK II, registrační číslo CZ.02. 3. 68/0.0/0.0/19_078/0017177 v rámci Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání.

ZDROJE

- BASLEROVÁ, P. Školní psycholog. In: FELCMANOVÁ, L. a kol. *Katalog podpůrných opatření*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/obecna-cast/personalni-podminky/12-2-4-skolni-psycholog/>.
- BOCAN, M., VEPŘKOVÁ, R. a kol. *Výzkum předčasných odchodů žáků ze vzdělávání v Ústeckém kraji*. Praha: Úřad vlády ČR, Odbor pro sociální začleňování, 2018. [Interní dokument.]
- FIALOVÁ, N. *Zkušenosti s působením školního psychologa v kraji Vysočina*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2016. Dostupné z: <https://theses.cz/id/wxo6s6/?lang=sk>.
- HERYNKOVÁ, M. Spokojenost školních psychologů a pohled na klady a zápory jejich práce. *E-psychologie*, 2020, roč. 3, č. 14, s. 17–30. Dostupné z: <https://e-psycholog.eu/clanek/376>.
- HLAĐO, P. a K. ŠLAPALOVÁ. *Důvody žáků středních škol pro opakovaný přestup na jinou školu. Výzkumná zpráva pro Jihomoravský kraj*. Brno, Masarykova univerzita, 2018.
- CHOMOVÁ, P. a kol. *Uplatnění absolventů škol na trhu práce 2018*. Praha: NÚV, 2019.
- JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ, L. a kol. *Analýza faktorů bránících úspěšnému vstupu sociálně vyloučených osob do vzdělávacího systému*. Plzeň; UJEP Ústí nad Labem: CAAT ZČU; UJEP, 2010.
- *Monitor vzdělávání a odborné přípravy 2020*. Dostupné z: https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2020/countries/czechia_cz.html.
- NILIUS, P. Problematika školní psychologie a praxe školního psychologa pohledem zevnitř a s odstupem. In: *Žáci ohrožení předčasným odchodem ze vzdělávání – Jak je podpořit v běžném školním prostředí*. Turnov: Vzdělávací centrum Turnov, 2011. Dostupné z: <http://www.vctu.cz/psycholog/?q=system/files/publikace-ohrozeni.pdf>.
- ReFernet. *Předčasné odchody ze vzdělávání v České republice*. Praha: NÚV, 2013. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1437570288.pdf>.
- TRHLÍKOVÁ, J. *Předčasné odchody ze vzdělávání na středních školách. Kvalitativní analýza rozhovorů s experty a příklady dobrých praxí*. Praha: NÚV, 2012. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/Vzdelavani_a_TP/Predc_odch_rozh_dobre_praxe_pro_www.pdf.
- ZAPLETALOVÁ, J. Co dělá školní psycholog? Kritická místa profese. *Pedagogika*, 2001, roč. 51, s. 36–46. Dostupné z: <https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=2267>.
- ZÍKOVÁ, T. a kol. *Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele střední školy*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2011. Dostupné z: <http://www.kapezet.cz/sou/2011-bedekr-zs.pdf>.

Mgr. Andrea Svobodová, Ph.D., sociální antropoložka a geografka, výzkumnice v Jihomoravském centru pro mezinárodní mobilitu (JCMM)

Řízení školy online
Aplikace pro řízení školy

Legislativní změny hlídáme za vás
Denně aktualizovaná legislativa ■ Praktické výklady a vzory

Otestujte ZDARMA na www.rizeniskoly.cz/registrace